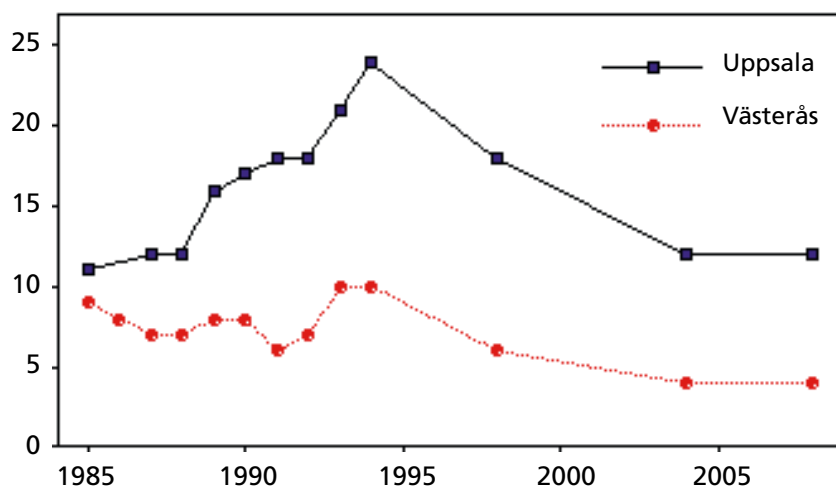

Storspoven i två slättområden i Uppsala och Västerås under perioden 1985-2008

Inledning

Många jordbruksfåglar har under de senaste decennierna minskat kraftigt i antal i Västeuropa och också i Sverige. Speciellt arter knutna till ett mångformigt jordbrukslandskap med småbiotoper, våtmarker och hävdade betes- och slåttermarker har gått tillbaka, även om det för vissa arter skett en stabilisering det sista decenniet (Ottvall m. fl. 2008). Intensifieringen av jordbruket i slättbygder (stora intensivt brukade sädesåkrar, färre kantzoner och småbiotoper, upphört bete i naturbetesmarker, dikningar och torrläggningar m.m.) har angetts som huvudorsaker till dessa förändringar. Även upphört jordbruk i skogs- och mellanbygder har varit negativt för jordbruksfåglarna (Wretenberg m. fl. 2007, Wretenberg m. fl. 2010).

Figur 1. Antal storspovsrevir i området SO om Uppsala och i området NO om Västerås under perioden 1985-2008.

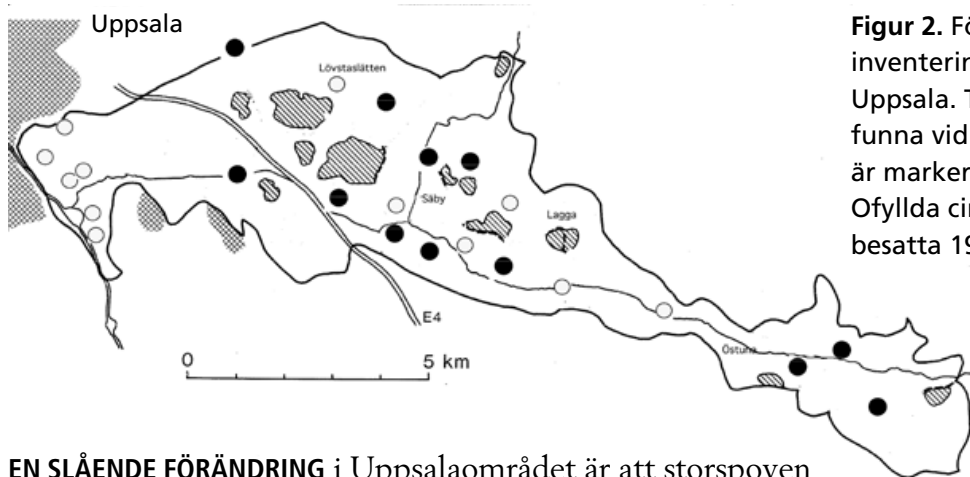
STORSPOV. FOTO: PETER SCHMIDT

Storspoven är en art som minskat under denna period. Minskningen av den svenska populationen de sista 30 åren uppskattas till 30-49%, men trenden bedöms som stabil de sista 10 åren (Ottvall m fl. 2008). Storspoven förekommer idag sparsamt i södra och mellersta Sverige, men arten är fortfarande relativt vanlig längs Norrlands kustland där 2/3 av populationen beräknas finnas (de Jong och Berg 2001).

Inventeringar i Uppsala och Västerås 1985-2008

Jag har inventerat storspov i två slättområden i Uppland och Västmanland under perioden 1985-2008. Ett 51 km² stort område SO Uppsala (Kungsängen-Lövstaslätten-Lagga-Östuna-Åsbärby) och ett 68 km² stort område NO Västerås (Hubbo-Tillberga-Hedensberg-Tortuna-Kärsta-Nykvärn), se figur 2-3. Inventeringarna var i stort sett årliga under perioden 1985-1994, men skedde därefter med 4-6 års intervall. Resultat för delar av den perioden har tidigare presenterats (Berg 1996, Berg och Tjernberg 2000).

I UPPSALAOMRÅDET ÖKADE storspoven från 11 par 1985 till som mest 24 par 1994, därefter minskade arten till 12 par 2008. I Västeråsområdet finns endast ett fåtal revir. Efter att ha pendlat mellan 6-10 revir under perioden 1985-1994 så har antalet nu minskat till fyra revir (figur 1). Risken är överhängande att arten försvinner från detta område under de kommande åren.

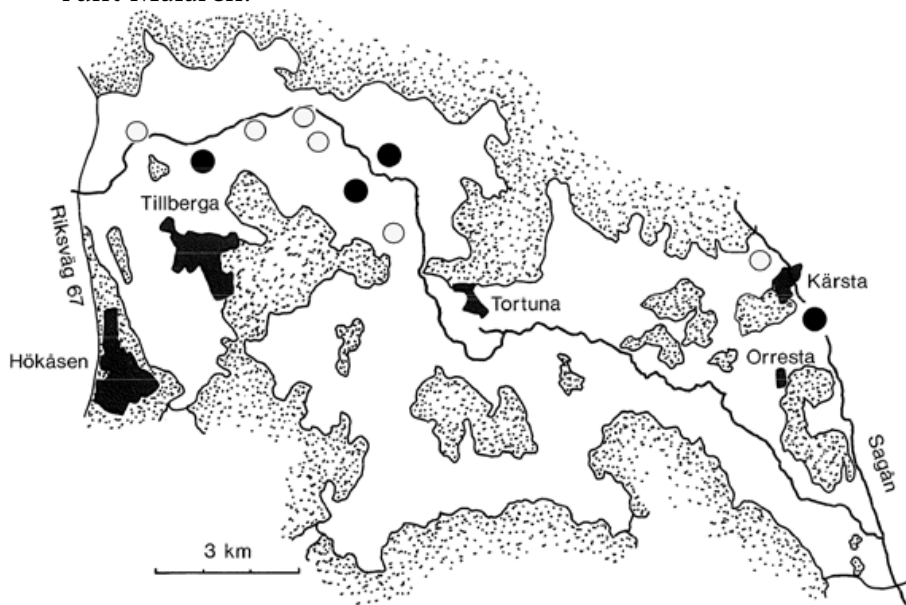

Figur 2. Förenklad karta över inventeringsområdet SO om Uppsala. Tolv storspovsrevir funna vid inventeringen 2008 är markerade med fyllda cirklar. Ofyllda cirklar visar revir som var besatta 1994 men inte 2008.

EN SLÅENDE FÖRÄNDRING i Uppsalaområdet är att storspoven försvunnit som häckfågel från Uppsala Kungsäng. Som mest fanns sex revir i området. Det har inte skett några större förändringar i områdets skötsel, men betet är mindre intensivt nu än tidigare vilket kan ha varit en bidragande orsak.

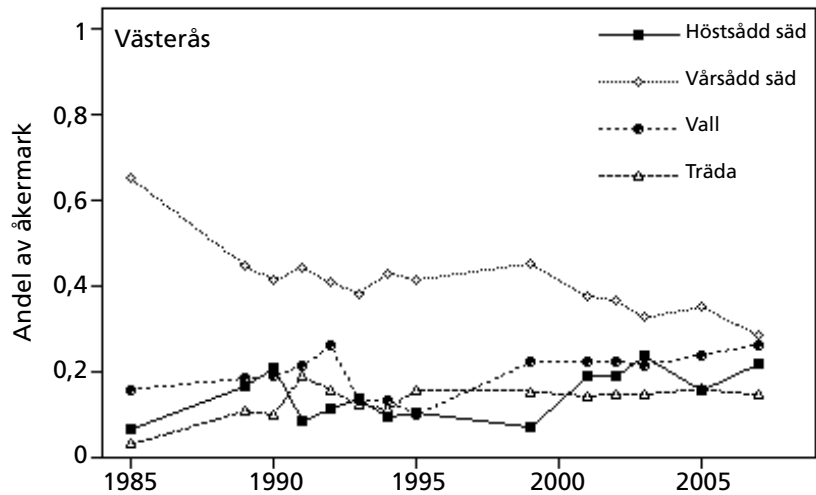
Vidare har det under ett flertal av de sista åren varit mycket höga tätheter av vattensork i området. Detta kan dels ha påverkat födotillgången (daggmask) tidigt på säsongen genom stora störningar i marken, och vidare har det attraherat många predatorer (t.ex. rävar, rovfåglar, ugglor och kråkfåglar) till området vilket kan ha varit negativt för storspoven. Den tätaste förekomsten av storspov finns fortfarande i området SO om Lovstaslätten vid Säby (se figur 2).

I VÄSTERÅSOMRÅDET HAR det under alla år funnits ett isolerat revir vid Kärsta beläget vid Sagån i områdets östra del på gränsen mot Uppland. De övriga reviren finns på Hedensbergsslätten NO om Tillberga (figur 3), som åter odlas mer intensivt efter en period med mer trädor. Storspoven kommer att få svårt att fortleva i detta område eftersom häckningsframgången är mycket låg på intensivt brukade sädesåkrar. Storspoven är snart helt försvunnen från Mälarens närområde i Västerås, men troligen även i övriga kommuner runt Mälaren.

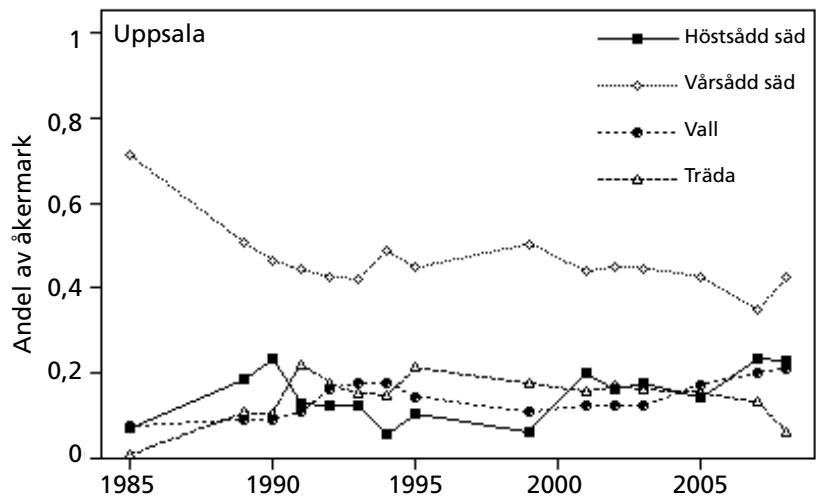

Figur 3. Förenklad karta över inventeringsområdet NO om Västerås. Fyra storspovsrevir funna vid inventeringen 2008 är markerade med fyllda cirklar. Ofyllda cirklar visar revir som var besatta 1994 men inte 2008.

Figur 4. Andel höstsådd säd, vårsådd säd, vall och träda i Västerås 1985-2008. Statistik från jordbruksverket som gäller hela kommunen.

Figur 5. Andel höstsådd säd, vårsådd säd, vall och träda i Uppsala kommun 1985-2008. Statistik från jordbruksverket som gäller hela kommunen.

Orsaker till tillbakagången de sista 15 åren

Om man tittar på de förändringar i markanvändningen som skett under perioden 1985-2008 så verkar uppgången i arealen träda 1985-1995 (figur 4-5) vara en faktor som kan ha bidragit till stabiliseringen (Västerås) och ökningen (Uppsala) av antalet storspovsrevir. En lika tydlig nedgång i arealen träda finns inte under perioden 1995-2008, speciellt inte i Uppsala. De permanenta trädor som anlades under mitten av 1980-talet var väldigt attraktiva för många fåglar under de första åren p. g. a. en gles och varierad naturligt etablerad vegetation. De ettåriga trädor som funnits under 2000-talet har inte varit lika attraktiva för storspov och många andra jordbruksfåglar. En trolig orsak är att naturlig vegetation (ogräs) inte hinner etablera sig ordentligt under våren på dessa ettåriga trädor. Vidare har andelen vårsådd säd minskat och andelen höstsådd säd ökat under undersökningsperioden, vilket också troligen bidragit till populationsförändringarna. Under maj födosöker storspoven ganska ofta på vårsådd, men nästan aldrig på höstsådda fält. Till sist har arealen jordbruksmark minskat både i Uppsala kommun

STORSPOV. FOTO: TERO NIEMI

(från 61186 ha till 49240 ha) och Västerås kommun (från 32722 ha till 29983 ha) under perioden 1985-2008. Detta torde endast ha bidragit marginellt till förändringarna i storspovspopulationerna eftersom dessa förändringar främst skett i områden utan storspov.

Storspovens framtidsutsikter

Storspoven riskerar att försvinna från Mellansveriges åkermarker. Redan idag är den helt försvunnen från många områden. De återstående resterna finns i landskap som efter trädesperioden åter odlas alltmer intensivt. Till exempel är det inte längre obligatoriskt att lägga delar av gården i träda. Storspoven är i de flesta områden hänvisad till vallar som slås allt tidigare, eller vårsådder där de flesta bona förstörs under vårbruket, och till de fåtaliga strandängar som hävdas. Orsaken till den sentida tillbakagången är troligen låg häckningsframgång p. g. a. att de flesta bona förstörs under vårbruk eller slåtter och att många bona och ungar rövas av kråkfåglar, rovfåglar och rävar.

Vad behöver göras för att behålla storspoven i mellansvenska jordbrukslandskap?

Det finns ett antal åtgärder som skulle kunna bidra till att stoppa minskningen och att på lång sikt åter öka populationerna av storspov.

- 1) Dagens förekomst behöver bli bättre känd och återstående kärnområden identifieras genom inventeringar och rapportering under häckningstid. Lämpliga åtgärder

(t. ex. restaurering, återupptagen hävd av strandängar, anläggning av mindre intensivt skötta trädor och vallar) kan ske i områden där det redan finns (eller nyligen funnits) storspov eftersom det inte är säkert att områden återkoloniserar efter restaurering om inte arten finns i det omgivande landskapet (Hellström och Berg 2001).

- 2) Vidare är troligen populationerna på myrar viktiga för att bevara arten i regionen (åtminstone i Västmanland) p. g. a. att häckningsframgången är betydligt bättre än på åkermark (Berg 1994). En uppföljning av förekomsten på myrar är därför önskvärd och behovet av röjningar på igenväxande myrar och mossar bör undersökas.
- 3) En möjlighet är att aktivt leta bon under slutet av april och början av maj och att sedan genom överenskommelser med lantbrukare se till att dessa häckningar inte spolieras under vårsådden. Sådana överenskommelser kan också ske under vallslättern i slutet av maj. Detta kräver stora frivilliga insatser men skulle bidra till att öka storspovarnas häckningsframgång väsentligt och troligen till att stabilisera populationerna eftersom storspovar är ortstrogna fåglar.

TACK till alla fågelskådare som hjälpt till med dessa inventeringar och till Martin Tjernberg för kommentarer på manuset.

OM INTENSIFIERINGEN AV jordbruket fortsätter i slättbygder (där storspoven främst finns) är det troligt att arten kommer att försvinna från stora delar av Mellansverige om inte aktiva bevarandeåtgärder utförs. Sådana bör ske i samarbete mellan myndigheter, frivilliga krafter och kanske också forskare på universitet. För vem vill se ett jordbrukslandskap utan storspovar?

Referenser

- Berg, Å. 1994. Maintenance of populations and causes of population changes of Curlews *Numenius arquata* on farmland. *Biological Conservation* 67:233-238.
- Berg, Å. 1996. Storspovsundersökningar i Västmanland 1985-1994. Fåglar i Västmanland 27:19-23.
- Berg, Å. och Tjernberg, M. 2000. Storspoven i Uppland. Fåglar i Uppland 27:24-28.
- de Jong, A. och Berg, Å. 2001. Storspoven i Sverige. Resultat av riksinventeringen 1999. *Vår Fågelvärld* 2/2001:6-16.
- Hellström, M. and Berg, Å. 2001. Effects of restoration and management regime on the avifaunal composition on Swedish wet meadows. *Ornis Svecica* 11: 235-252.
- Ottvall, R., Edenius, L., Elmberg, J., Engström, H., Green, M., Holmqvist, N., Tjernberg, M. och Pärt, T. 2008. Populationstrender för fågelarter som häckar i Sverige. Rapport 5813. Naturvårdsverket, Stockholm.
- Wretenberg, J., Lindström, Å., Svensson, S., and Pärt, T. 2007. Linking agricultural policies to population trends of Swedish farmland birds in different agricultural regions. *Journal of Applied Ecology* 44, 933-941.
- Wretenberg, J., Pärt, T. and Berg, Å. 2010. Changes in local species richness of farmland birds in relation to land-use changes and landscape structure. *Biological Conservation* 143:375-381.

Åke Berg
Centrum för Biologisk
Mångfald (CBM), SLU
Box 7007
750 07 Uppsala